३अन्नचुरे ४०न० मन्दर० । ५मिश्रःवस्त्रे ६आच्छादने च पुटभेदनमिश्रमरस्थाख्यानां सुगुटः । ७पक्वादिरचिते दुग्धादिपानपात्रे त्रि० (दोना) स्त्रियां ङीष् ।

औषधपात्रप्रकारः भावप्र० उक्तो यथा

"धात्वादिमारणोपयुक्तात् पुटप्रकारानाह रसप्रदीपे "कोष्ठादेरपुनर्भावस्तद्दुःखलं युगाढ्यता । कृत्रिमे तरचक्रादि तत्त्विदिः पुटनाङ्गुलेत् । गम्भीरे विस्तृते कुण्डे द्विहस्ते चतुरस्रके । वनोपलवकृष्णेन पूरितं पुनरौषधम् । कोष्ठे रुद्धे प्रयत्नेन गोविष्ठोपरि भारयेत् । वनोपलवकृष्णार्द्धं कोष्ठिकोपरि निःक्षिपेत् । वह्निं विनिःक्षेपेत्तत्र महापुटमिति स्मृतम् । कोष्ठं यथ्यमूषा गोविष्ठा (गोइटा)। महापुटम् । "यथाद् कृष्णमानेन कुण्डे निम्ने तथायते । वनोपलवकृष्णेन पूर्णे मध्ये विधारयेत् । पुटनद्रव्यसंयुक्तां कोष्ठिकां छादितां सुखे । अन्यद्रौषि करण्डानि अङ्गोष्ठ्युपरि निःक्षिपेत् । एतद्गजपुटं प्रोक्तं स्यातं सर्वपुटोत्तमम्" । कृष्णवस्तुभिं यत्कुक्कुटप्रमाणः स यथाद्दः तेन लिंपदङ्गुलप्रमाणेनेत्यर्थः अतएवोक्तम् "कोपारणकराकुल्या लिंपदङ्गुलको गजः" इति भावपुटम् । "अरत्निमात्रके कुण्डे पुटं वाराहमुच्यते । वितस्तिमात्रके स्याते कथितं कौक्कुटं पुटम्"। अरत्निस्तु "मिष्टानिष्टेन हस्तिना"इत्यमरः । निःकृतमनिष्टया मुष्टयोपलक्षितो हस्तोऽरत्निरित्यर्थः । "गोदयाङ्गुलके स्याते कस्यचित् कौक्कुटं पुटम् । यत्पुटं दीयते स्याते अष्टसंख्यैर्वनोपलैः । कपोतपुटमेतत्तु कथितं पुटवेदिभिः । गोदान्तर्गोकुरचुर्यं गुप्तं चूर्णितगोमयम् । गोवरं तद्वयाख्यातं परिष्टं रसबन्धने । दृढ्ढाण्डस्थितैर्यत्र गोवरैर्दीयते पुटम् । तद्गोवरपुटं प्रोक्तं भिन्नभिः सूतसत्तमैः । दृढ्ढाण्डे सुधैः पूर्णे मध्ये भूमां विधारयेत् । लिप्तायिं सुखेत् भाण्डं तद्भाण्डं पुटमुच्यते" । "मनुस्मृतिरतिर्मौ स्तो पुटोऽयम्" इ०२० उक्तो उद्दाहमरपादेन छन्दोभेदे पु०

पुटक्क न० पुट इव कायति कै-क । १पत्रे मन्दरत्ना० "पुटके पुटके रघु" भाट्टो० ६ट्ठ० । ततः पुष्करा० इनि । पुटकिनी तत्समूहे पद्मिन्याम् । स्वार्थे क । २पुटकाख्ये ।

पुटकन्द पु०पुटमिव कन्दोऽस्य । कोशकन्दे राजनि० [मेदिन

पुटग्रीव पु० पुटमिव ग्रीवाऽस्य । १गर्दभे २आम्रवृक्षे च

पुटपाक पु०पुटेन पाकः । पुटपाकेन औषधपाके तद्विधिभेदो भावप्र०उक्तो यथा

"अथ पुटपाकविधिः । पुटपाकस्य कल्कस्य करणं कृत्स्नं यतः । अतस्तु पुटपाकानां युक्तिरत्रोच्यते मया । पुटपाकेन पाकोऽयं वेपक्वाङ्गारवर्णता । वेपक्व द्रव्यकुलं स्थूलं मुख्यद्रव्यकुलमात्रकम् । काश्मरीपटलाद्यादिमलनेत्रसुसमम् । मलमात्रो रसो याद्यः कर्षमात्रं मधु क्षिपेत् । मन्दकूर्मद्रवाद्यास्तु देयाः कोलमिता बुधैः" । नेत्ररोगचिकित्सायामन्यत्तत्प्रकार उक्तस्तत्र द्रष्टव्यः । चक्रपाणिना तु अन्ययोक्तो यथा.

"कृष्णप्रमाणमहनं शुद्धं कृत्वैवमातपमध्यम् । ततः कटाहसदृशं तत्र करीषं दृढं च काष्ठं । अलर्कमतरनर्द्धमुष्टिं परिपूर्णं दृढमगाधोच्च । पश्चादवसूर्यं स्वच्छं पद्मोपमं कुर्यात् । लिप्तकाण्डुष्टकुक्कुटेसरमतावरिकाकन्दमानसफलरसैः । भल्लातकरिकर्णच्छदसूक्ष्मपुनर्नवाखरसैः । चित्रार्थ कोष्ठपाके मार्द्दे वा कोष्ठपार्द्दपालाभ्याम् । तस्याभ्यां पूर्णेनाच्छाद्यात्रे रज्जुमाक्षिप्य । तत्पुटपालं तत्र स्वस्थाने निधाय भूयोभिः । काष्ठकरीषतृणैस्तत्र च्छाद्याकर्णिभं दहेत् प्राज्ञः । एवं नवभिर्मेघजराशैः पचेत् पुटपाकम् । प्रत्येकनेकमेभिर्सिंचितैर्वा लिंपतरामु वारान् । प्रतिपुटनं सह लिंपद्राद् क्षारोमाकं विधाय तत्रैव । तादृशि दृढ्ढि च लिंपद्राद् विमलद्रवया तु युज्यते यत्र । तदवसूर्यं पिष्टं दृष्टं वनकृष्णरागपि स्वच्छम् । यदि रजसा दृश्यं स्यात् केतकाकार्णि तद्भद्रम् । पुटने स्यात्तोपाकेऽधिकतमुरुके स्वभावरुगधिगमात् । कथितमपि देयमौषधमुचितमुपादेयमन्यदपि" ।

पुटभेद पु० पुटं संघेभं भिनत्ति भिद्-अच् । १मदीदेशकाकारे २जलावर्ते ३पत्तने ४मगरे ५आतोद्ये च मेदि० ।

पुटभेदन न० पुटानि पात्राणि भिद्यन्तेऽत्र भिद्-आधारे ल्युट् । मगरे अमरः ।

पुटापुटिका स्त्री पूर्वं पुटा संश्लिष्टा पश्चात् स्वस्थिता या० त० । पूर्वं संश्लिष्टायां पश्चात् असंश्लिष्टायाम् ।

पुटालु पु० पुटं संश्लिष्टं आलुः । कोशकन्दे राजनि० ।

पुटिका स्त्री पुटमस्त्यस्याः ठन् । एलायां स्त्रियां रा० ।

पुटित त्रि०पुटोजातोऽस्य पुट+इतच् । आद्यन्तयोः मन्त्रभेदेन पुटाकारतां प्राप्ते १मन्त्रभेदे यथा (ॐ राम ॐ) इत्यादि २कृतपुटे न० ३पाटिते ४स्फुटे च त्रि० मेदि० ।

पुटी स्त्री पुट-ङ गौरा० ङीष् । १पक्वादिरचिते पानपात्रभेदे (दोना) भरतः । २कौपीने जटा०